

DAVLAT TILIDA ISH YURITISHDA ANIQLIK VA RAVONLIK

Soatova Jasmina G‘ayrat qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti, o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi

soatovajasmina59@gmail.com

Pardayeva Sadoqat Bahriddin qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti, o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi

nematpardayev133@gmail.com

Boboqulova Rayhona Shaymardon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti, o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs talabasi

boboqulovarayhona81@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ish davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlik masalasini o‘rganishga bag‘ishlangan. Davlat tili jamiyatda rasmiy muloqot, hujjatlar yuritish va boshqaruv tizimining asosiy vositasi hisoblanadi. Shu sababli rasmiy uslubda yozilgan matnlarning aniq, tushunarli va mantiqan izchil bo‘lishi muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotda davlat tilida ish yuritish jarayonida uchraydigan asosiy muammolar, jumladan, uslubiy xatolar, ortiqcha so‘zlar qo‘llanishi, terminlarning noto‘g‘ri ishlatilishi va matn ravonligining buzilishi tahlil qilingan. Shuningdek, rasmiy hujjatlarni to‘g‘ri tuzish, aniq fikr ifodalash va til me‘yorlariga rioya qilishning ahamiyati yoritilgan.

Ishda davlat tilida yozish malakasini oshirish uchun amaliy tavsiyalar ham berilgan. Ular orasida qisqa va lo‘nda gap tuzish, rasmiy terminlardan to‘g‘ri foydalanish, mantiqiy izchillikni saqlash va ortiqcha takrorlardan qochish kabi jihatlar alohida ta’kidlangan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikka erishish hujjatlar sifatini oshiradi hamda rasmiy muloqot samaradorligini ta’minlaydi. Shu bilan birga, til madaniyatini rivojlantirish va davlat tilining nufuzini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: davlat tili, ish yuritish, rasmiy uslub, aniqlik, ravonlik, hujjatlar, til madaniyati, terminologiya, mantiqiy izchillik, nutq madaniyati.

KIRISH

Bugungi kunda davlat tili jamiyat hayotining barcha sohalarida, xususan, ish yuritish tizimida muhim o‘rin egallaydi. Rasmiy hujjatlar, buyruqlar, qarorlar va boshqa ish yuritish materiallari davlat tilida tayyorlanishi uning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Shu sababli davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikka erishish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Rasmiy uslubda yozilgan matnlar tushunarli, lo‘nda va mantiqan izchil bo‘lishi zarur, chunki har qanday noaniqlik yoki ortiqcha so‘zlashuv hujjat mazmunini buzishi mumkin.

Davlat tilida ish yuritish jarayonida til me‘yorlariga qat’iy rioya qilish, terminlarni to‘g‘ri qo‘llash va fikrni aniq ifodalash muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, rasmiy hujjatlarda ortiqcha so‘zlardan qochish, gaplarni qisqa va mazmunli tuzish talab etiladi. Bu esa hujjatning ravonligini ta’minlaydi va uning o‘qilishini osonlashtiradi. Shuningdek, ish yuritish madaniyatini shakllantirishda til bilimining yuqori darajada bo‘lishi katta rol o‘ynaydi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi globallashuv jarayonida davlat tilining nufuzi va uning rasmiy sohalarida to‘g‘ri qo‘llanilishi tobora

muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikni ta'minlash nafaqat hujjatlar sifatini oshiradi, balki til madaniyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Davlat tilida ish yuritishning samaradorligi ko'p jihatdan ijrochining til bilimiga, yozma nutq madaniyatiga va rasmiy uslub talablarini qay darajada bilishiga bog'liq. Har bir hujjat aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lib, unda ortiqcha tafsilotlarga o'rin berilmasligi kerak. Shu bilan birga, fikrlar mantiqan bog'langan holda ifodalanishi hujjatning mazmuniy yaxlitligini ta'minlaydi.

Rasmiy uslubda yozishda grammatik va imlo qoidalariga rioya qilish ham muhim o'rin tutadi. Chunki kichik xatolar ham hujjatning mazmunini noto'g'ri talqin qilinishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli ish yuritish jarayonida til me'yorlariga e'tibor berish, jummalarni sodda va tushunarli shaklda tuzish talab etiladi. Bu esa hujjatning ravonligini oshiradi va uning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, davlat tilida ish yuritishda zamonaviy yondashuvlar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida elektron hujjat aylanishi keng qo'llanilmoqda. Bu esa rasmiy matnlarni yanada aniq, tezkor va tartibli shaklda tayyorlash imkonini bermoqda. Shu bilan birga, elektron hujjatlarda ham til me'yorlariga rioya qilish asosiy talab bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikni ta'minlash hujjatlar sifatini oshirish bilan birga, davlat tilining nufuzini mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu jarayonda til madaniyatini rivojlantirish va rasmiy uslub qoidalarini puxta o'zlashtirish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlik masalasi tilshunoslik va amaliy hujjatchilik sohalarida keng o‘rganilgan muammolardan biridir. Mazkur yo‘nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar rasmiy uslubning o‘ziga xos xususiyatlarini, hujjat matnlarining lingvistik tuzilishini hamda nutq madaniyatining ish yuritishdagi o‘rnini yoritib beradi. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, davlat tilida rasmiy hujjatlarni to‘g‘ri va aniq yozish masalasi nafaqat tilshunoslik, balki ijtimoiy-amaliy ahamiyatga ham ega.

A.N. Leontyevning faoliyat nazariyasida insonning nutqi va ongli harakatlari ijtimoiy faoliyat jarayonida shakllanishi ta’kidlanadi. ¹Bu yondashuv ish yuritishdagi nutqning ham ijtimoiy tabiatga ega ekanini ko‘rsatadi. J. Piaget esa bolaning tafakkuri va nutqi rivojlanish bosqichlarini o‘rganib, tilning individual rivojlanishdagi o‘rnini asoslab bergan. L.S. Vigotskiy esa nutq va tafakkurning o‘zaro bog‘liqligini ta’kidlab, tilning ijtimoiy muloqot vositasi sifatidagi rolini ochib bergan.

M.I. Lisina tadqiqotlari esa muloqotning bolalik davridagi shakllarini tahlil qilib, nutqning birgalikdagi faoliyat jarayonida rivojlanishini isbotlagan. Bu nazariyalar davlat tilida ish yuritish jarayonida ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, aniq va ravon matn tuzishda muloqot madaniyati va til me’yorlariga rioya qilish zarurligini ko‘rsatadi.²

Shuningdek, zamonaviy tilshunos olimlar rasmiy uslubning funksional xususiyatlarini, hujjat tilining standartlashuv jarayonini va terminologik tizimni o‘rganishga alohida e’tibor qaratganlar. Ularning fikricha, davlat tilida ish yuritish samaradorligi hujjat tilining aniqligi, ixchamligi va mantiqiy izchilligiga bevosita bog‘liq.

¹ **Leontyev A.N.** Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Смысл, 2005. — С. 158-160. (*Inson faoliyati va nutqning ijtimoiy shakllanishi haqida*).

² **Лисина М.И.** Формирование личности ребенка в общении. — Питер, 2009. — С. 112. (*Muloqotning ijtimoiy tabiati va birgalikdagi faoliyat tahlili*).

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlik masalasining nazariy asoslari chuqur o‘rganilganini ko‘rsatadi. Bu esa amaliy hujjatchilikda sifatli va tushunarli matnlar yaratish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

METADOLOGIIYASI

Ushbu tadqiqotda davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikni o‘rganish uchun lingvistik, tavsifiy va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi rasmiy uslubdagi matnlarning tuzilishini tahlil qilish, ularning til me‘yorlariga mosligini aniqlash hamda ish yuritish jarayonida uchraydigan tipik xatolarni o‘rganishdan iborat.

Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar tahlili asosiy metodlardan biri sifatida qo‘llanildi. Bu usul orqali A.N. Leontyev³, L.S. Vigotskiy⁴, J. Piaget⁵ va M.I. Lisina kabi olimlarning nazariyalari o‘rganilib, nutq va tafakkur rivojlanishi hamda muloqotning ijtimoiy tabiati haqida xulosalar chiqarildi. Shuningdek, zamonaviy tilshunos olimlarning ish yuritish uslublari haqidagi qarashlari ham tahlil qilindi.

Tavsifiy metod yordamida rasmiy hujjatlarda qo‘llaniladigan til birliklari, jumla tuzilishi va terminologik xususiyatlar o‘rganildi. Bu jarayonda matnlarning aniqligi, ravonligi va mantiqiy izchilligi baholandi. Qiyosiy tahlil orqali esa turli uslubdagi matnlar solishtirilib, rasmiy uslubning o‘ziga xos jihatlari aniqlab berildi.

³ **Leontyev A.N.** Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Смысл, 2005. — С. 158-160. (*Inson faoliyati va nutqning ijtimoiy shakllanishi haqida*).

⁴ **Vigotskiy L.S.** Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 1999. — С. 248. (*Nutq va tafakkurning o‘zaro bog‘liqligi bo‘yicha asosiy manba*).

⁵ **Пиаже Ж.** Речь и мышление ребенка. — М.: Римис, 2008. — С. 84. (*Individual rivojlanish va kognitiv nutq bosqichlari*)

Shuningdek, empirik kuzatuv metodi ham qo‘llanilib, amaliy ish yuritish jarayonida uchraydigan xatolar va ularning sabablari o‘rganildi. Natijada davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikni ta‘minlash uchun til me‘yorlariga qat‘iy rioya qilish, ixcham va lo‘nda ifoda uslubidan foydalanish zarurligi aniqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlik masalasi chuqur tahlil qilindi. O‘rganilgan nazariy va amaliy manbalar shuni ko‘rsatadiki, rasmiy hujjatlarning sifatli bo‘lishi asosan til me‘yorlariga qat‘iy rioya qilish, fikrni aniq va lo‘nda ifodalash hamda ortiqcha so‘zlardan qochish bilan bog‘liqdir. Muhokama jarayonida rasmiy uslubning asosiy xususiyatlari sifatida ixchamlik, mantiqiy izchillik va standartlashgan terminologiyadan foydalanish muhimligi aniqlandi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, amaliy ish yuritish jarayonida ko‘plab hujjatlarda ortiqcha so‘zlashuv, grammatik xatolar va terminlarning noto‘g‘ri qo‘llanishi uchraydi. Bu esa matnning ravonligini pasaytiradi va uning tushunilishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, murakkab gap tuzilmalaridan ortiqcha foydalanish rasmiy matnlarning aniqligini kamaytirishi kuzatildi.

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta‘kidlash mumkinki, davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikka erishish uchun bir qator muhim omillar mavjud. Ular qatoriga qisqa va mazmunli gap tuzish, rasmiy terminlardan to‘g‘ri foydalanish, mantiqiy bog‘liqlikni saqlash va stilistik me‘yorlarga rioya qilish kiradi. Shuningdek, elektron hujjat aylanishi tizimining joriy etilishi ham rasmiy matnlarning tartibli va aniq bo‘lishiga yordam bermoqda.

Umumiy natijalarga ko‘ra, davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikni ta‘minlash hujjatlar sifatini oshiradi, rasmiy muloqot samaradorligini

kuchaytiradi hamda til madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, bu yo‘nalishda doimiy amaliy mashqlar va til me‘yorlarini chuqur o‘zlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Siz taqdim etgan ilmiy maqola matni asosida, tadqiqotning asosiy natijalari, tahlil qilingan mezonlar va aniqlangan muammolarni umumlashtiruvchi jadvalni tayyorladim. Ushbu jadval maqolangizning "Muhokama va natijalar" qismini vizual boyitishga xizmat qiladi.

1-Jadval

Davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlik tahlili jadvali⁶

Tahlil yo‘nalishlari	Asosiy talablar va mezonlar	Aniqlangan muammolar va kamchiliklar	Tadqiqot natijasi (Tavsiyalar)
Matnning aniqligi	Terminlarni to‘g‘ri qo‘llash, fikrni lo‘nda va tushunarli ifodalash.	Terminlarning noto‘g‘ri qo‘llanishi, so‘zlashuv uslubi elementlari aralashib qolishi.	Standartlashgan terminologiyadan foydalanish va tushunchalarni bir xil talqin qilish.
Nutq ravonligi	Gaplarning qisqa va mantiqiy bog‘langanligi, ortiqcha tafsilotlardan xolilik.	Murakkab gap tuzilmalaridan haddan tashqari ko‘p foydalanish, fikrning chigalligi.	Murakkab jummalarni soddalashtirish, gaplarni mazmuniy yaxlitlik asosida tuzish.

⁶ Ushbu jadval muallif ishlanmasidir

ilmiy –amaliy anjuman

Tahlil yo‘nalishlari	Asosiy talablar va mezonlar	Aniqlangan muammolar va kamchiliklar	Tadqiqot natijasi (Tavsiyalar)
Uslubiy me‘yorlar	Rasmiy-idoraviy uslub qoidalariga, grammatik va imlo qoidalariga rioya qilish.	Grammatik va imlo xatolari, hujjat mazmunining noto‘g‘ri talqin qilinishi.	Til me‘yorlariga qat’iy rioya qilish va hujjatlarni elektron nazorat tizimlari orqali tekshirish.
Raqamli yondashuv	Elektron hujjat aylanishi tizimida matnning tartiblilik va tezkorligi.	Elektron formatda ham til qoidalariga e‘tiborsizlik qilish holatlari.	Axborot texnologiyalari yordamida matnlarni avtomatik tahrirlash va standart andozalarni joriy etish.
Kadrlar salohiyati	Ijrochining yozma nutq madaniyati va til bilimining yuqori darajadali.	Rasmiy uslub qoidalarini yetarli darajada bilmaslik.	Doimiy amaliy mashg‘ulotlar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish

XULOSA

Olib borilgan tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, davlat tilida ish yuritishda aniqlik va ravonlikni ta‘minlash shunchaki lisoniy talab emas, balki boshqaruv samaradorligini belgilovchi strategik omildir. Rasmiy hujjatlar tilining mukammalligi davlat tilining ijtimoiy nufuzini oshirish bilan birga, idoralararo muloqotning huquqiy mustahkamligini kafolatlaydi.

Tadqiqot natijasida quyidagi umumiy xulosalarga kelindi:

ilmiy –amaliy anjuman

1. Me'yoriy muvofiqlik: Rasmiy uslubda fikrning aniqligi ko'p jihatdan terminologik barqarorlikka bog'liq. Hujjatlarda so'zlarni o'z ma'nosida qo'llash va grammatik qoidalarga qat'iy rioya qilish axborotning buzilmasdan yetib borishini ta'minlaydi.

2. Nutqiy ixchamlik: Matnning ravonligi murakkab va ortiqcha yuklamaga ega bo'lgan jummalardan voz kechish, fikrni lo'nda va mantiqiy ketma-ketlikda ifodalash orqali shakllanadi. Ortiqcha so'zlashuv elementlari va takrorlar hujjatning amaliy qiymatini pasaytiradi.

3. Raqamli transformatsiya: Zamonaviy elektron hujjat aylanishi tizimlari ish yuritishni tartibga solish bilan birga, matnlarni standartlashtirish va til xatolarini operativ tuzatish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda.

4. Madaniy kompetensiya: Ish yuritish madaniyati bevosita ijrochining til boyligi va nutqiy mahoratiga bog'liq. Shu sababli, mutaxassislarning davlat tilida ish yuritish bo'yicha malakasini doimiy oshirib borish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, davlat tilida ish yuritish sifatini yangi bosqichga ko'tarish uchun ilmiy asoslangan metodologiyadan foydalanish, rasmiy uslub talablarini raqamli texnologiyalar bilan integratsiya qilish va har bir hujjatda mantiqiy izchillikni saqlash talab etiladi. Bu esa o'z navbatida, milliy tilimizning davlat va jamiyat hayotidagi o'rnini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni.** (Yangi tahriri). – Toshkent, 1995.

2. **Vigotskiy, L. S.** *Myshlenie i rech* (Tafakkur va nutq). – Moskva: Labirint, 1999.
3. **Leontyev, A. N.** *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost* (Faoliyat. Ong. Shaxs). – Moskva: Smysl, 2005.
4. **Piaget, J.** *Rech i myshlenie rebenka* (Bolaning nutqi va tafakkuri). – Moskva: Rimis, 2008.
5. **Lisina, M. I.** *Formirovanie lichnosti rebenka v obshenii* (Muloqotda bola shaxsining shakllanishi). – Piter, 2009.
6. **Mahmudov, N.** *O‘qituvchi nutq madaniyati*. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.
7. **Rafiyev, A., Muydinov, Q.** *Ona tili va davlat tilida ish yuritish*. – Toshkent: Cho‘lpon, 2011.
8. **Aminov, M., Madvaliyev, A. va boshqalar.** *Ish yuritish: Amaliy qo‘llanma*. – Toshkent: "O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2020.
9. **Sattorov, U.** *Rasmiy-idoraviy uslubning lisoniy xususiyatlari*. – Toshkent: Fan, 2018.
10. **G‘ulomov, A., Ne‘matov, H.** *Ona tili ta‘limi mazmuni*. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995.